

Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj
1999. - 2000.

Program slušanja u Berku

studeni 1999.

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek

**Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj
1999 - 2000**

Program slušanja

Berak

studeni 1999

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek
O. Keršovanija 4
HR-31000 Osijek, Croatia
tel/fax ++385/31/206-886, 206-889
e-mail: czmos@zimir.net, pteam@zimir.net

Situacija

Više od godinu dana nakon završetka mandata UN-a i mirne integracije područja bivše Krajine u Republiku Hrvatsku, populacija je još uvijek preopterećena ratnim traumama i nije pripremljena na traumatično iskustvo povezano s povratkom. Također, politički, zakonski i ekonomski okviri ne potiču obnovu povjerenja ratom razdvojenih populacija. Češće je upravo suprotno. Nedostaje komunikacija između dvije grupacije ljudi koji su bili na dvije različite strane za vrijeme rata (ljudi su u te grupe, većinom, ali ne isključivo, podijeljeni po nacionalnosti – Hrvati i Srbi). Zajednice se kreću u pravcu daljnjeg razdvajanja i isključivanja s visokim rizikom od nasilja i/ili diskriminacije. To uzrokuje nesigurnost i negativno se odražava na proces povratka i obnove multi-etničkog društva.

Cilj projekta

Cilj projekta *Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja; Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj* je transformacija ratom razorenog post-socijalističkog društva u istočnoj Hrvatskoj prema održivom miru, zajedničkoj sigurnosti i demokraciji temeljenoj na participaciji građana, pluralizmu, ljudskim pravima i pravima manjina, socijalnoj pravdi i održivom razvoju. Uspostavljena je mreža obučanih više-etničkih, internacionalnih, više-religijskih (Hrvati, Srbi, međunarodni volonteri) mirovnih timova (MT) u pet, još uvijek, više-etničkih zajednica (Okučani, Tenje, Dalj, Beli Manastir i Vukovar) s ciljem osnaživanja lokalne populacije za obnovu društva i izgradnju mira u ranom poslijeratnom i post-UN razdoblju (2-5 godina).

Rad mirovnih timova

Multietnički timovi svjedoče o tome da Hrvati i Srbi mogu raditi zajedno na miru i pomirenju. Prvi korak direktnog rada u zajednicama je Projekt slušanja. Na temelju rezultata Projekta slušanja, a to znači na temelju potreba, interesa i mogućnosti lokalne zajednice, pokreću se programi prilagođeni za svaku zajednicu. Npr. to su: aktivnosti izgradnje zajednice, edukaciju odraslih i psiho-socijalni razvoj, osnaživanje lokalnih ljudi u rješavanju problema, organiziranje malih zajedničkih projekata solidarnosti, grupe samo-podrške za žene i mlade, organiziranje ekumenskih dijaloga i edukacije za izbore. Aktivnosti ne poznaju etničke granice.

Osnovni princip Projekta slušanja je aktivno nenasilje, pokušaj suočavanja s ljudima i problemima u duhu povjerenja i istine. Osnovna se metoda sastoji od strukturiranih intervjua koje provode obučeni slušači. Intervjui sadrže set pitanja koja su oblikovana tako da daju prostor ljudima da ih se čuje o ratnim traumama, aktualnim problemima i potrebama; tretiraju pojedinca kao dio rješenja i omogućuju pronalaženje pojedinaca koji su se spremni uključiti u rješavanje problema. To je osnova vrlo jednostavnog akcijsko-istraživačkog pristupa aktivnostima izgradnje mira i zajednice.

Aktivnosti izgradnje mira i zajednice

Do studenog 1999. provedeno je oko 870 intervjua u 7 lokacija istočne Hrvatske (Bilje, Beli Manastir, Tenje, Dalj, Vukovar, Okučani, Berak). Projekt slušanja se pokazao kao djelotvorna metoda za otvaranje komunikacije, ublažavanje napetosti i podršku ljudima za suradnju na zajedničkim potrebama. U svakoj je zajednici razvijeno niz aktivnosti izgradnje zajednice, kao što su: zajedničke akcije čišćenja i uređenja okoliša, ponovno aktiviranje lokalnog šah kluba i planinarskog društva više-etničkog sastava, osnaživanje i aktiviranje Udruge Roma, uspostava nekoliko grupa podrške za žene i mlade, organiziranje Dana kulture mira u svim lokacijama, među-religijski okrugli stolovi i ekumenske molitve za mir, suradnja sa školama na edukaciji za mir, pronalaženje volontera za nadgledanje izbora.

Situacija u Berku

Berak je jedno od pet sela Tompojevačke općine. Smješten je u području istočne Slavonije koje je bilo zahvaćeno ratom. Do II Svjetskog rata Berak je bio naseljen 50% Nijemcima i oko 50% Hrvatima (ukupno oko 600 mještana). Oko 20% Hrvata je doselilo iz područja oko Jajca u Bosni. Nakon II Svjetskog rata nove su vlasti u njemačke kuće naselile 300 Srba s Korduna. Problem oslobođanja kuća je bio predan doseljenicima. Svi su Nijemci iselili.

Situacija između Hrvata i Srba u ovom selu je uvijek sadržavala neke napetosti. Bili su prisutni suživot i dobro susjedski odnosi, ali u isto vrijeme tendencija grupiranja temeljenog na nacionalnosti s malim postotkom miješanih brakova.

Popis iz 1991. god. pokazuje 515 Hrvata, 348 Srba, 13 Mađara i 50 drugih manjina. Napetosti između dvije etničke grupe su počele u proljeće 1990., a bile su povezane s uspostavom lokalnog ogranka političke stranke HDZ (Hrvatska demokratska zajednica) i dolaskom srpskih političkih vođa u selo. Tada je potpuno prekinuta komunikacija između dvije etničke grupe. Počelo je naoružavanje civila.

Borbe su počele u jesen 1991. god, Hrvati su evakuirali žene i djecu. Jugoslavenska je vojska intervenirala. Domicilni su Srbi zatočili 102 Hrvata, većinom civila, u provizorno adaptiranoj privatnoj kući, u druge logore (lokalne i u Beogradu) odvedeno je 27 osoba. Osam od tih 27 je zamijenjeno, a 19 se nikada nije vratilo. 75 Hrvata (stariji od 70 godina) je pušteno nakon 2,5 mjeseca boravka u logoru u Berku na intervenciju Međunarodnog Crvenog križa, koji su na logor upozorile dvije žene iz Berka. Ukupno, u borbi i logoru, je ubijeno 56 Hrvata (što je 10% hrvatske populacije u Berku). Tijela ubijenih su zakopana na nepoznate lokacije. Zbog toga je 30 ubijenih osoba bilo na listama nestalih. Za vrijeme srpske kontrole Berka, katolička je crkva korištena kao bordel.

Nakon mirovnog sporazuma s lokalnim Srbima, cijelo je područje istočne Slavonije, uključujući i Berak, mirno reintegrirano u Republiku Hrvatsku. Procesom je upravljala Prijelazna uprava UN-a za vrijeme svog dvogodišnjeg mandata (1996-1998). Od 440 prognanih Hrvata, 203 (46,1%) se vratilo do studenog 1999. Većina srpske populacije je iselila u Srbiju. U Berku je u svibnju 1999. bilo 72 domicilne osobe srpske nacionalnosti. U studenom 1999. ostalo je 39 i još se uvijek iseljavaju zbog napetosti u selu.

Naime, u svibnju 1999. počela je ekshumacija masovne grobnice u Berku i nađeno je samo 16 osoba od 30 koje su se vodile kao nestale. Obitelji nestalih su počele demonstracije pred kućom u kojoj je bio logor. Demonstracije su bile usmjerene protiv domicilnog stanovništva srpske nacionalnosti koje je za vrijeme rata boravilo u Berku. Cilj je bio navesti ih da kažu gdje su lokacije grobnica nestalih Hrvata. Demonstracije su dobile podršku različitih grupa, vladinih institucija i nekih političkih stranaka iz cijele Republike Hrvatske. Katolički je biskup pozvao ljude da mole u crkvi, a ne kao dio demonstracija. Nacionalni i lokalni mediji su izvještavali o događajima s još uvijek visokom razinom govora mržnje. Sukob je kulminirao u tragičnom ubojstvu jednog Srbina 9. kolovoza 1999.

PROGRAM SLUŠANJA U BERKU

Ciljevi programa slušanja u Berku

1. Pomoć mještanima u prevladavanju traumatičnih iskustava rata, te usmjeravanje k izgradnji mira u sebi i u cijeloj zajednici.
2. Smanjenje napetosti i sprječavanje daljeg porasta nasilja.
3. Istražiti što mještani smatraju važnim za poslijeratnu izgradnju pravde i mira; što bi pomoglo liječenju trauma i pokretanju procesa pomirenja.
4. Na osnovi iskustva rada u Berku i sugestija mještana artikulirati prijedlog sveobuhvatnijeg pristupa izgradnje pravde i mira u mjestima neposrednih ratnih sukoba.

Pripreme

Pripreme su sadržavale:

1. Priprema društvene podloge za Projekt slušanja – važne osobe/institucije su obaviještene o toj akciji i dale su svoju suglasnost (lokalna vlast, lokalni ogranak Nacionalnog odbora za uspostavu povjerenja, svećenik u Berku i biskup Katoličke crkve u Hrvatskoj). Prvi su kontakti s Nacionalnim odborom za uspostavu povjerenja i OSCE-om učinjeni neposredno nakon početka demonstracija.
2. Izrada i testiranje upitnika za specifičnu situaciju u Berku – upitnik je izrađen u suradnji s cijelim timom slušača, a temeljen je na detaljnim informacijama o činjeničnom stanju i razvoju situacije u Berku.
3. Trening za slušače – jednodnevna radionica je bila dovoljna jer su slušači ranije prošli obuku i imaju već puno iskustva.

Upitnik se sastoji od 21 pitanja oko pet specifičnih tema: traumatično iskustvo, komunikacija između dvije grupacije, traženje nestalih / demonstracije, krivnja/ratni zločini, budućnost. Direktna pitanja o suživotu ili pomirenju nisu postavljena.

Provođenje intervjuiranja

Šesnaest je slušača (8 parova, multi-etničkih – zajedno su radile Hrvatice, Srkinje, Mađarice, Ukrajinke) provelo intervjuiranje tijekom dva tjedna. Išli su od kuće do kuće, bez prethodne najave. Planirano je obilaženje svih obitelji u Berku, bez posvećivanja veće pozornosti jednoj od grupacija – planirali smo intervjuirati po jednu osobu iz svake obitelji. Plan je ostvaren oko 90% - intervjuirano 60 obitelji.

Niti jedna osoba, koju smo zamolili, nije odbila intervju (jedna je odbila prvi dan ali je pristala na razgovor sljedećih dana). Slušači su radili u multi-etničkim parovima što je bilo svima vidljivo (kartice s imenima). Unatoč toga nije bilo incidenata. Bili su prisutni otpor i negativni komentari o članovima timova srpske nacionalnosti. Samo je jedna osoba insistirala da ju intervjuiraju Hrvati. Također, neki su članovi slušačkog tima imali strah od mogućih incidenata, što je tražilo posebne

pripreme i osnaživanje. Općenito se atmosfera prema timovima slušača u Berku može ocijeniti kao pozitivna.

Svi su intervjui bili dugi, oko 2 sata, što govori o potrebi ljudi da budu slušani. Ponekad su osobe iskazale snažne osjećaje. Slušači su bili usredotočeni na slušanje osjećaja, činjenica, vrijednosti i vjerovanja. Slušači su prilikom ovog prvog kontakta snažno suosjećali s tragičnim događanjima. Imali su podršku dva psihologa. Budući da su to bile vrlo stresne situacije, nije bilo moguće provesti više od 3 intervjua po jednom timu u jednom danu. Neki su slušači zbog preopterećenja uzeli i dan odmora.

Obrada podataka

Podaci su uneseni u računalo i provedena je prva analiza. Obradeni su i klasificirani tipični odgovori vezani uz **ključne teme**: trauma i gubitci; kontakti sa sumještanima; problemi u Berku; krivnji/ratni zločin; traženje nestalih/protesti; budućnost. Uspoređeni su odgovori četiri **grupe mještana**: A. povratnici; B. stanovnici Berka koji su bili u mjestu za vrijeme rata i srpske kontrole sela (dalje u tekstu domicilno stanovništvo); C. raseljena lica (privremeno naseljeni u Berak za vrijeme srpske kontrole ali nakon ratnih događanja); D. useljenici (useljeni nedavno tj. nakon integracije Berka u RH).

Svi intervjuirani nisu odgovorili na sva pitanja. Razgovor je vođen tako da su se uvažavale potrebe i interesi intervjuirane osobe.

PRIKAZ REZULTATA INTERVJUIRANJA

Intervjuirano je 60 osoba iz 60 obitelji s ukupno 147 ukućana. Od 60 intervjuiranih, 38 je povratnika, 16 stanovnika Berka koji su u Berku boravili tijekom rata i srpske kontrole; 4 raseljena lica i 2 useljenika. Od toga je bilo 19 muškaraca i 41 žena.

A. Populacija povratnika/prognana za vrijeme rata/krajinske vlasti

Obavljen je intervju s 38 osoba (27 žena i 11 muškaraca, 36 Hrvata, 1 srpske i 1 mađarske nacionalnosti) iz 38 obitelji s ukupno 106 ukućana (103 hrvatske, 1 srpske i 2 mađarske nacionalnosti). Djece ima 21 a mladih 13. 13 obitelji se vratilo 1997/8 godine, a 9 tijekom 1999 - kod ostalih taj podatak nedostaje. Svi namjeravaju ostati u Berku, a neke obitelji očekuju povratak drugih članova obitelji.

Traumatska iskustva

Iz ovih je obitelji tijekom rata poginulo 24, a nestalo 57 osoba (brojka je možda veća od realne brojke jer su temeljene na iskazu o broju nestalih u obitelji, pa može doći do preklapanja). U 12/13 obitelji od 38 intervjuiranih (u gotovo svakoj trećoj obitelji) postoji gubitak člana tj. poginuli/nestali. Sada se još traga za 16 osoba. U logoru je bilo zatočeno 9 intervjuiranih osoba i 11 članova njihovih obitelji. Tijekom progonstva 2 su osobe dobivale stručnu pomoć, dvije osobe sada uzimaju lijekove.

Najčešće navedeni **problemi u Berku** danas:

- obiteljski gubici - nedostaju nam nestali i poginuli, teško je prebroditi period povratka, samoća - 10 odgovora;
- nekažnjavanje krivaca; šutnja o nestalima - 6 odgovora;
- suočavanje i ponovni život sa Srbima - 5 odgovora;
- međuljudski odnosi - loša komunikacija; mržnja; sumnjičavost - 5;
- jednostran i zaštitnički odnos OSCE-a prema Srbima - 4.
- ekonomski problemi, nezaposlenost, siromaštvo - 10 odgovora;
- nedovršena obnova i neostvarena prava na mirovine - 7 odgovora;
- sporost povratka - malo ljudi - 2 odgovora;
- nedostatak društvenog i kulturnog života za mještane i mlade - 4 odgovora;
- malo mladih i djece - 2 odgovora;
- slaba budućnost za mlade - 2 odgovora;
- alkohol - 2 odgovora;

Kontakti s mještanima koji su u Berku ostali za vrijeme krajinske (srpske) vlasti

- nikakvi kontakti -15 osoba;
- dobri sa Srbima koji su pomagali/s nekima - 7 osoba;
- sa Srbima ne/loši, ali s Hrvatima i Mađarima da - 6 osoba;
- nema kontakta, osim što su ih direktno pitali o svojim nestalima ili o imovini - 5 osoba;
- sa svima - 2 osobe;
- u početku sa svima, ali sada ne zbog gubitka povjerenja - 1 osoba.
- dobri s Hrvatima, Mađarima i Srbima iz zapadne Slavonije - 1 osoba;
- sa svima osim s onima koji su mi uzeli stvari - 1 osoba;

Najčešća **obrazloženja svojih stavova** u pogledu komunikacije su sljedeća:

- nema nade; nema se što pričati; nije još vrijeme za kontakte;
- krivi su, znaju, a ne žele pomoći;
- ne mrzim, ne želim zlo, neka tu budu, ali ne mogu; stid bi me bilo nakon svega; slabi smo na živce - niti s Hrvatima ne mogu duže biti zajedno;
- kada bi Srbi pokazali više sućuti i razumijevanja; trebali su ih drugačije dočekati - nešto ljudski reći i ograditi se od događaja; trebaju reći što znaju - učiniti to na ljudski način;
- ako Srbi ostanu ovdje opet će se nešto slično dogoditi;
- kada bi se kaznili krivci; kada bi država više poduzela mogao bi se graditi suživot; zna se tko su glavni odgovorni, a nitko ništa ne poduzima;
- nikada se nije družila sa Srbima, samo pozdravljala na ulici;
- suživot je prije bio jako dobar, sada su neki za njih “zrak”; ne želi kontakte zbog pojedinaca koji i dalje prave probleme;
- nisu svi krivi, ne znaju svi - treba razgovarati;
- ulica je prazna, nemam s kim razgovarati, osjećam se izgubljeno;
- razgovaramo, ali ne o ratu.

O krivnji/ratnim zločinima

- nisu svi krivi - krivce treba kazniti - 10;
- neka odu - nema suživota - 4;
- svi su krivi - 3;
- država treba reagirati - nije ništa učinila da se kazne krivci - 3;
- krivce treba kazniti - Srbi trebaju svjedočiti - 2;
- krivci su pobjegli, neke su zatekli pri dolasku - 2;
- podnio osobnu tužbu, ali nije imao dovoljno svjedoka - 1;
- kažnjavanje ne bi pomoglo suživotu, ali krivce ipak treba kazniti - 1;
- neka oni tu žive, nitko ih ne tjera, ali nema pomirenja - 1;
- suživota nema jer oni odlaze - ne žele s nama - 1;
- treba saznati istinu

Na pitanje “Što bi moglo pomoći u **traženju nestalih?**” karakteristični su sljedeći odgovori:

- da kažu gdje su - 11;
- ne znam, Hrvati su rekli što su znali '92.; nema nade; ne vjeruje da bi išta pomoglo - 5;
- Srbe treba pritisluti da kažu, da srpski čelnici kažu gdje su nestali; -3
- država treba učiniti svoje; vlast treba tražiti glavne krivce - 2;
- da OSCE organizira i potakne Srbe da kažu što znaju;
- da se nastave iskapanja na istom mjestu ali na širem području.

O protestima

- sudjeluje, misli da je korisno (našli 16 nestale osobe) - 13;
- podržava - odobrava - 7;
- ne sudjeluje - 5;
- sudjeluje, ali ne vjeruje da je to korisno - samo nam se Srbi smiju - 4;
- podržava, ali je žalosno što moraju činiti nakon svih patnji; osjeća se povrijeđena od institucija koje su trebale odraditi svoje - 3,

- moli kod kuće u tišini - 2;
- ne zna - 1.

Osjećaji u vezi ubojstva mještanina

- osobni obračun, alkohol - 5;
- ne odobrava, potiče mržnju, nije dobro za nikoga -4;
- trebalo je naći krivce, sada ljudi uzimaju pravdu u svoje ruke - 3;
- žali uhapšenog pod sumnjom da je počinio ubojstvo - 3;
- misli da su ljudi nešto iz ovog naučili, neće se ponoviti -2.
- ne žale, ubijeni je bio zlikovac i pijanac - 2;
- policija nije na vrijeme reagirala – 1;
- boli ih buka oko jednog čovjeka – 1.

Na što su ponosni

Na pitanje na što su posebno ponosni iz perioda rata/poraća odgovorilo je 11 osoba (gotovo jedna trećina):

- što ništa tuđe nije uzela,
- jer su prvi povratnici u Berak;
- na odlazak djece iz Berka u narodnim nošnjama na doček Svetog oca ;
- što su naši pobijedili, a ja i sinovi tom doprinijeli; na Hrvatsku;
- sama podigla djecu; što smo kupili kuću, što ćemo ponovno steći, što vjerujem u muža;
- što je pomogla mnogima; što je spašavao ljude sanitetom;
- što je uspostavila vezu s misijom u Kanadi;
- što je radom i molitvom učinila u logoru i poslije.

Na pitanje bi li što **učinila/o drukčije** odgovorilo je 2 osobe: - svi bi otišli i ne bi se vratili

Prijedlozi za poboljšanje života u Berku

- kazniti krivce - država treba učiniti svoje - 6;
- priznanje - istina o nestalima -2;
- rad s učiteljima, djecom i mladima - 2;
- rad na traumi -1;
- da se svi poginuli vode kao branitelji -1.
- obnova kulturno društvenog života u Berku;
- da se objave i ružni i svijetli primjeri iz logora.

Za **aktivnosti obnove života u zajednici** pokazalo je interes 23 osobe, za ženske aktivnosti 12, za rad na traumi 15, rad s djecom 5, s mladima 2 i s muškarcima 3.

Također, 11 osoba ima interes sudjelovati u otvaranju komunikacije tj. susretu sa sumještanima.

B. Populacija ostala u Berku za vrijeme rata i krajinske vlasti

Obavljen razgovor s 16 osoba iz 16 obitelji (9 srpskih, 3 hrvatske i 4 ostalih nacionalnosti). U ovim obiteljima ima ukupno 35 ukućana - 3 mladih, nema djece), od toga 15 srpske nacionalnosti, 7 hrvatske i 13 ostalih/Mađari, Rusini i iz miješanih brakova. Svi, osim jedne obitelji žele ostati u Berku.

Traumatsko iskustvo

Tijekom rata 4 su osobe poginule, 2 nestale i dvije bile u logoru u Mitrovici, nitko nije bio u logoru u Berku.

Od **sadašnjih problema u Berku** najčešće su navedeni:

- nesigurnost, strah, nepovjerenje, teška atmosfera mržnja, izoliranost, odbačenost (7);
- ekonomski (4);
- nemamo svoj mir, napadani smo verbalno i fizički (3);
- usamljenost i nedostatak nekoga na koga se može osloniti (2);
- nekažnjavanje krivaca, uzaludno traganje za nestalima (2);
- socijalni (nedostatak zdravstvenog osiguranja (1).
- prijetnje iz Srbije (1)
- osobna opterećenost događajima iz II svjetskog rata (1).

Kontakti sa mještanima

Na pitanje o kontaktima s mještanima bilo je nekoliko tipičnih odgovora:

- nemaju problema - sa svima (2 -M, S);
- skoro sa svim susjedima, ali ne razgovaraju o ratu i nestalima (1 -S);
- nema kontakata sa Srbima (1 H);
- samo s užom rodbinom (2 -H, miješani brak);
- u početku dobri, sada sve prekinuto (2- M,S)
- loši, nikakvi, povratnici ih ignoriraju,(8 H, S, ostali).

Najčešće navođeni **razlozi takvim odnosima sa sumještanima** su:

- nekažnjavanje krivaca - da se pronađu i kazne krivci (najteže mi je bilo kada su poubijali ljude; moraju se pronaći krivci da nevine ne stradaju; kažnjavanje krivaca poboljšalo bi život u Berku,...);
- nenalaženje nestalih - da se sazna gdje su nestali;
- nedostatak dijaloga - potrebno je sučeljavanje, razgovor i razumijevanje (razumijem Hrvate, ali oni nas ne razumiju);
- traume - psihološka pomoć;
- nema nade.

Od 16 intervjuiranih osoba 12 bi se željelo sastati sa svojim sumještanima, dvoje imaju želju, ali se boje kako bi susret prošao.

O krivnji/ratnim zločinima

Najčešći je odgovor bio da kažnjeni trebaju biti krivci (13). Direktni odgovor da treba osuditi krivce dalo je 9, a 4 je o tome govorio na indirektni način odbijajući prihvatiti na sebe kolektivnu krivnju.

- neka Bog sudi (2)
- treba pronaći i osuditi krivce/ država treba izvesti krivce pred lice pravde (9);
- krivci nisu u Berku (mi nismo krivi, krivci i oni koji nešto znaju su otišli) (4);
- Hrvati znaju tko su krivci (1);
- ljudi mogu zajedno, ali politika sve kvari (počelo je s dolaskom Merčepa; u početku su se naoružavali civili, i Srbi i Hrvati) (2).

Pomoć pri traženju nestalih

Na ovo pitanje odgovorilo je 6 od 16 osoba:

- ne znam ništa, oni koji su ostali ne znaju ništa, koji nešto znaju ili su krivci su otišli - 4;
- svatko tko zna treba reći - 1;
- svatko vjerojatno nešto krije - 1.

O protestima su davane tri karakteristične vrste odgovora:

- razumiju, podržavaju, ne smeta im jer svatko ima pravo sahraniti svoje, ali otežavaju ljudima koji nisu krivi;
- ne sudjeluju jer im je preteško, ali odobravaju;
- ne slažu se s takvim načinom (trebalo je razgovarati, a ne prosvjedovati, napadati, pljuvati).

Osjećaji u vezi ubojstva mještana u kolovozu 1999, tipični odgovori:

- nije dobro ni za nikoga, nije se trebalo dogoditi, ne znam da li je sada nekom lakše;
- ubijen je nevin čovjek, alkohol je u pitanju;
- nesigurnost, strah i razočaranje;
- ubojstvo kao rezultat poticanja (svoju djecu gurnuli u zločin).

Na pitanje: "Na što ste ponosni?" - odgovorio je 7 osoba:

- nemam se čime ponositi - sve je gorko;
- što zbog nas nitko nije stradao, niti bio protjeran;
- pomagala/o sam kome sam mogao;
- što su mi djeca živa; što mi djeca nisu nacionalisti.

Međutim, tijekom razgovora 8 je osoba izjavilo da je **pomagalo Hrvatima** (pomogla kome je mogla; kroz kuću su joj prošli mnogi Hrvati povratnici; s još jednom ženom zvala evropske promatrače radi logora; prvi susjed joj je pomogao; sin otišao u Englesku jer nije htio maltretirati žene; davali benzin; čuvali stvari; upozorio neke ljude da će stradati).

Na pitanje bi li što **učinila/o drukčije** odgovorilo je 2 osobe: otišao bi; više bi radila za mir.

Prijedlozi za poboljšanje života u Berku

Odgovorilo je 6 osoba - svi misle da bi pronalaženje i kažnjavanje krivaca, te istina o nestalima unaprijedila život u Berku.

Ostale sugestije: psihološka pomoć; rad s mladima.

U **aktivnostima koje bi pomogle obnovi zajednice** spremno je sudjelovati 4 osobe (rad sa ženama i aktivnosti za mlade, otvaranje komunikacije, savjetovanje za poljoprivredu i kreditiranje), a na otvaranju komunikacije tj. susretu i razgovoru sa sumještanima 12. Za rad na traumi bilo bi zainteresirano 6 osoba.

C. Raseljena lica

Intervjuirane 4 osobe iz četiri obitelji (ukupno 12 ukućana, od toga 2 mladih, i jedno dijete) svi srpske nacionalnosti. U Berak su svi došli iza ratnih događanja (jedna obitelj 91, ostale 1995). Jedna obitelj, naseljena 91. želi ostati u Berku. Ostali žele otići: vratiti u svoje mjesto, starica iz Korduna se želi vratiti i umrijeti u svojoj kući, jedna se obitelj sprema u treće zemlje - do završetka ovog izvještaja je odselila).

Traumatsko iskustvo

Progonstvo, 1 osoba iz obitelji poginula.

Od **problema** navode:

- ekonomski (3: nedostatak prihoda, siromaštvo);
- nedostatak prijatelja i međusobnog pomaganja;
- starica nema još hrvatske dokumente.

Kontakti s mještanima

Kontakte održavaju sa svim sumještanima koji to hoće, uglavnom sa Srbima raseljenim licima. S Hrvatima komuniciraju slabo, ali nemaju problema.

O traženju nestalih

- Da oni nisu bili u Berku za vrijeme sukoba, pa ne znaju

O protestima

Nitko nije rekao ništa protiv protesta, neki su rekli da ih ne smeta, neki da ih razumiju (jer «za svoje bi noćima prekopavala»).

O osjećajima u vezi ubojstva mještanina

Nema odgovora o osjećajima.

Ponos

Na pitanje jesu li na što ponosni tijekom ovih ratnih i poratnih godina nitko nije odgovorio.

Prijedlozi za poboljšanje života u Berku

- da bi pomoglo kada bi se krivci znali i kaznili.

Interes za aktivnosti za obnovu zajednice

Većina smatra će svi Srbi otići iz Berka, oni koji ostaju žele se uključiti u zajednicu putem aktivnosti i predlažu rad s mladima i ženama.

D. Useljenici

Intervjuirane su dvije osobe iz dvije obitelji (jedna iz Vojvodine, jedna iz Bosne) s ukupno 10 ukućana (2 djece), Hrvati. Kćer i zet bili u HV.

Traumatsko iskustvo

- progonstvo - spaljena kuća

Problemi

- ekonomski, nezaposlenost;
- nedostatak sadržaja za djecu;
- neprilagođenost.

Komunikacija

U Berak stigli prije nekoliko tjedana, pa još nemaju uspostavljene kontakte, ali su otvoreni za sve. Situaciju u Berku i pitanja vezana uz to ne komentiraju.

Aktivnosti u zajednici

Žele se uključiti u zajednicu kroz aktivnosti, naročito za djecu i žene; jedan ispitanik smatra da treba raditi na miru.

NEKE OPASKE SLUŠAČA

- nekoliko osoba pokazuje izrazite znakove post-traumatskog sindroma (jedna čak spominje suicid) - u progonstvu su samo dvije osobe imale stručnu pomoć radi traume, sada su dvije osobe na medikamentoznoj terapiji, ostali nemaju nikakvu pomoć;
- jedna obitelj u vrlo teškom socijalnom stanju, nemaju ogrjev, niti primanja;
- šest obitelji bi nužno trebalo humanitarnu pomoć;
- šest obitelji treba pravnu pomoć;
- većina Hrvatske populacije ima negativan stav prema OSCE-u;
- nekoliko lidera - i nekoliko osoba s liderskim sposobnostima;
- odnos svećenika i župljana je u procesu građenja.

KOMENTARI - DISKUSIJA

Slika o “Berku” iz medija je bila vrlo štura. Dobio se dojam:

- a. homogenosti unutar potpuno polarizirane i, po ključnim pitanjima pravde iza rata, suprostavljenih i isključivih grupa mještana (Hrvata povratnika i Srba);
- b. da u Berku više gotovo i nema mještana srpske nacionalnosti.

Ta se slika nakon provedenog programa slušanja u cjelokupnoj zajednici mijenja. Istina, pitanja pravde i suživota iza rata su i dalje centralna, ali se čini da mogu postati povezujuća. U Berku živi oko 40 osoba srpske nacionalnosti što čini oko 20% od trenutnog ukupnog broja mještana.

Kod povratnika prevladava vrlo snažno, neprorađeno i, kroz **traumu povratka**, ponovno proživljeno **traumatsko iskustvo gubitka**. To proživljava cijela zajednica, ne samo članovi obitelji. I oni koji nisu izgubili nikog iz obitelji suočavaju se sa stvarnošću da nema susjeda, prijatelja, onih s kojima su oduvijek živjeli. Kao najveći problem života u Berku danas povratnici navode suočavanje s gubitkom, a ne suživot s preostalim mještanima srpske nacionalnosti.
Napomena: u progonstvu je samo dvije osobe od intervjuiranih i njihove obitelji dobilo stručnu pomoć radi posttraumatskog sindroma. Sada je nitko ne dobiva.

Naravno, suočavanje sa stanovništvom, koje je bilo u Berku za vrijeme rata tj. tijekom srpske kontrole, također je ponovna trauma, naročito jer se još ne zna za grobove nestalih.

Napomena: od strane RH ili međunarodne zajednice, koliko se zna, nije pokrenut niti jedan sudski postupak protiv počinitelja ratnih zločina u Berku; još se ne zna za grobove nestalih.

Vjerojatno su iz istih razloga mještani, koji su bili u Berku tijekom rata, usredotočeni na dokazivanje da oni nisu krivi. Njihova prioritetna pozicija je braniti se od **kolektivne krivnje**.
Napomena: međutim, samo 3 povratnika iskazala su tijekom intervjua stav da su svi Srbi krivi, ostali se zalažu za imenovanje i procesuiranje krivaca.

Prognanici trebaju potporu žalovanju (iskazivanje sućuti, podijeliti bol) i pomoć pri traženju nestalih. Domicilno stanovništvo traži znak da ih se ne optužuje, prvenstveno je usmjereno k potrebi da dokažu da na njima nema ni moralne odgovornosti - da su pomagali Hrvatima koliko su mogli. Potrebe ove dvije grupacije se ne susreću, a komunikacija ne postoji. Prekinuta je još prije izbijanja oružanog sukoba, a zatim je slijedio sukob s potpunim razdvajanjem.

Nakon povratka **kontakti** su izuzetno reducirani, gotovo da ih nema tj. nema pravih jer i oni koji kontaktiraju ne govore o ratu (o zajedničkom traumatičnom iskustvu). Dio povratnika ne komunicira zato što ne mogu (neprerađena trauma), dio zato što ne prihvaća razinu komunikacije koju nude domicilni (kao da se ništa nije dogodilo, i da baš ništa ne znaju i ne mogu s njima podijeliti), a dio jer smatra sve Srbe iz Berka krivima.

Napomena: Niti prije, niti nakon izbijanja demonstracija nema nikakve institucije posrednika pri komunikaciji. Mediji su praktično bili jedini posrednik i prema javnosti i posredno između grupa. Mještani uglavnom nisu komentirali ulogu medija u sukobu, osim jednog koji drži da je bila ključna u smislu zaoštavanja.

Bitna razlika/**šum u komunikaciji** proizlazi iz činjenice da:

- većina prognanika temelji svoju nadu za pronalaženjem nestalih na uvjerenju da im sumještani, koji su bili u Berku za vrijeme srpske kontrole Berka, naročito Srbi, u tome mogu pomoći informacijama;
- grupacija od koje se to očekuje doživljava da taj zahtjev upućen prema njima nije iskren - da ima prvenstvenu namjeru proglasiti ih sukrovcima i otjerati iz mjesta.

Rezultati intervjua ukazuju, međutim, da postoji interes obje grupacije za razgovorom - kod 1/3 povratnika i kod gotovo svih domicilnih.

Treba međutim imati na umu da su drugačije potrebe i očekivanja u temelju interesa za komunikacijom od strane povratnika, a drugačije od strane domicilnog stanovništva.

Što im je zajedničko i na čemu graditi buduću komunikaciju i suradnju unutar zajednice?

Sve grupacije navode da je za poboljšanje života u Berku važno pronaći, imenovati i kazniti krivce i saznati istinu o nestalima; da država treba učiniti svoje u tom procesu; da za nikoga nije dobro što se nedavno dogodilo ubojstvo mještana srpske nacionalnosti. Također, teškoća življenja u Berku, koju navodi dio mještana iz svih grupacija, su poremećeni međuljudski odnosi i potreba da se to promijeni. Zajedničke su i ekonomske teškoće, potrebe djece i mladih i potrebe obnove kulturnog života mjesta.

S tim u skladu došli su i prijedlozi mještana za poboljšanje života u Berku koji su zajednički (kažnjavanje krivaca, pronalaženje nestalih, rad na traumama, rad s mladima i ženama, otvaranje dijaloga, kao i neki vrlo interesantni konkretni prijedlozi: da se prikupe i objave svijetli i tamni primjeri iz logora; da se OSCE uključi u traženje nestalih).

Pitanje je: Kako bi se situacija razvijala kada bi se doista čuli? Bi li se moglo obnoviti povjerenje? Bi li mogli surađivati na traženju nestalih i eventualno na procesu procesuiranja krivaca za zločine? Bi li mogli sami artikulirati kakvu pomoć od države i međunarodne zajednice trebaju?

PRIJEDLOG ZA NASTAVAK AKTIVNOSTI

Iz prve analize programa slušanja vidljivo je da postoji nekoliko mogućih područja rada na poboljšanju života i izgradnji zajednice u Berku na koje su ukazali sami mještani:

A. Aktivnosti izgradnje zajednice u užem smislu

1. Organizirati brigu za socijalno ugrožene i dati pravnu pomoć.
2. Tretman post-traumatskog sindroma za one koji to žele.
3. Rad na izgradnji zajednice putem niza zajedničkih aktivnosti (aktivnosti za djecu, mlade, nastavnike, rad sa ženama; edukativni programi za poljoprivredu i kreditiranje i drugo).

B. Međuetnički dijalog oko pitanja pravde iza rata

Jako je važno je da postoji interes za otvaranje komunikacije i dijaloga između dvije grupacije mještana s mogućnošću razvijanja suradnje na bitnim pitanjima pravde iza rata - procesuiranju zločina, traženju nestalih, istraživanju i bilježenju negativnih i pozitivnih primjera iz perioda rata.

C. Angažman državnih i međudržavnih institucija

Sve grupacije mještana očekuju učinkovitije djelovanje državnih i međudržavnih institucija:

- a. kao posrednika (npr. Nacionalnog odbora za uspostavu povjerenja, OSCE-a);
- b. pri procesuiranju ratnih zločina i traženja nestalih.

Moguće je, i potrebno, pokrenuti cijeli niz aktivnosti na različitim razinama. Za to je potreban multidisciplinarni pristup i uključivanje na široj bazi uz dobru koordinaciju i suradnju.

STRATEGIJA DALJEG RADA CENTRA ZA MIR, NENASILJE I LJUDSKA PRAVA

Centar za mir, odnosno njegovi članovi/ mirovni radnici i aktivisti osjećaju moralnu odgovornost prema mještanima Berka s kojima su tijekom programa slušanja uspostavili ljudski kontakt. Sukladno sa svojim mogućnostima nastojat će podržati mještane u pokretanju procesa izgradnje zajednice i mira kako su to sami mještani predlagali.

Na osnovu izvršene analize programa slušanja usvojen je plan daljnjeg angažmana. Plan se temelji na strateškoj ambiciji da se pokrenu i osnaže sami mještani i postojeće institucije za realizaciju aktivnosti u sva tri navedena segmenta rada na unapređenju života u Berku.

AKTIVNOSTI U TIJEKU

A. Aktivnosti izgradnje zajednice u užem smislu

Oslanjajući se na postojeće resurse odmah je bilo moguće pokrenuti nekoliko inicijativa.

1. Obavljen je ponovni kontakt s obiteljima koje su navele probleme koji zahtijevaju pravnu pomoć. Nakon što su potvrdili da žele pomoć pravnik, pravna služba Centra za mir obišla je 6 obitelji i pružila **pravnu pomoć**. Također, obavješten je Centar za socijalni rad o stanju u obitelji s nepokretnim pacijentom. O potrebi za **humanitarnu pomoć** izvijestit će se Caritas i UNHCR.
2. O iskazanoj potrebi i volji određenog broja mještana da se uključe u **programe rada s traumatiziranima** izvršen je Centar za stradalnike rata Osijek. To je državna institucija koja ima program pokretnih stručnih timova liječnika, psihologa i sociologa. Centar za stradalnike pristao je otpočeti rad u Berku. Slijedeći korak će biti da timovi slušača ponovno obidu osobe koje su iskazale interes za uključivanje u programe rada na traumi, te da stvori definitivnu listu osoba za uključivanje u program. Program bi tada preuzeo Centar za stradalnike rata.
3. Rad na izgradnji zajednice putem **zajedničkih aktivnosti:**

a. Aktivnosti za djecu, mlade, nastavnike

Centar za mir provodi program edukacije za mir i demokraciju za nastavnike i djecu. Program uključuje slijedeća područja : trauma/žalovanje; afirmacija; komunikacija; suradnja; kreativno rješavanje sukoba, identiteti; predrasude. Formiran je tim od dva nastavnika, pedagoga, psihologa i instruktora za rad na računalima. Oni su spremni voditi radionice 2 x mjesečno kroz 3 mjeseca:

- radionicu za djecu od 7-10 godina;
- radionicu za djecu od 11-14 godina;
- osnovni tečaj informatike i komunikacije za mlade.

Također spremni smo provesti trening za zainteresirane nastavnike iz svih škola iz općine Tompojevci.

Obavljen je razgovor s ravnateljicom škole koja smatra da bi bilo dobro provoditi taj program, te da će potaknuti nastavnike da se uključe. Da bi se aktivnosti mogle provoditi u školi potrebna je dozvola Ministarstva prosvjete i športa. Da bi lakše pribavili dozvolu tražit ćemo pismenu preporuku Nacionalnog odbora za uspostavu povjerenja. U međuvremenu tražimo prostor za održavanje radionica i pripremamo roditeljski sastanak.

U vezi rada s mladima obavljeno je intervjuiranje 6 mladih iz Berka. Svi se žele uključiti u aktivnosti. Jedna djevojka želi održavati igraonice za djecu.

b. Rad sa ženama

Kao početak rada s ženama uključili smo jednu zainteresiranu mještanku u program osnaživanja žena za rad u zajednici koji je upravo otpočeo. Namijenjen je ženama s voditeljskim sposobnostima i interesom za rad u zajednici. Sastoji se 6 jednoipoldnevnih radionica koje obrađuju slijedeće teme:

višestrukost identiteta; ženski identitet; žena i politika; žena i duhovnost. Druga mještanka sudjelovala je na susretu sa ženama iz Tuzle. Sljedeći koraci za intenzivniji rad sa ženama u Berku, bit će planiran zajedno s već aktivnim mještankama.

- c. Na sugestiju župnika i nekih mještana dogovoreno je da će molitvena zajednica Mir iz Osijeka u siječnju 2000. održati **seminar za evangelizaciju**.

B. Međuetnički dijalog oko pitanja pravde iza rata

Za sada nemamo detaljan plan kako dalje oko razvijanja dijaloga. Dio planiranja uključuje savjetovanje s Nacionalnim odborom za uspostavu povjerenja, župnikom, zainteresiranim mještanima, OSCE-om i intervjuerima. Bilo bi dobro imati pomoć stručnjaka za medijaciju.

C. Angažman državnih i međudržavnih institucija

Važno je napomenuti da su sve važne institucije već uključene ili su bile obaviještene o provođenju Programa slušanja u Berku. (Nacionalni odbor za uspostavu povjerenja općine Tompojevci, OSCE, lokalna uprava, župnik iz Berka, biskup). Svima će biti dostavljen izvještaj. Sljedeći bi korak mogao biti diskusija s članovima Nacionalnog odbora za uspostavu povjerenja općine Tompojevci i OSCE-om o sugestijama koje smo dobili od mještana Berka. Također, neki konkretni zahtjevi prema institucijama države i međunarodnoj zajednici mogu biti planirani i provedeni nakon što ih mještani kroz dijalog definiraju.

Centar za mir može organizirati trening iz Programa slušanja za članove OSCE-ove policije za rad na terenu.

PROGRAM SLUŠANJA U BERKU PROVELI

Članovi mirovnih timova – Timovi slušača u Berku:

**VESNA LIERMANN, IVANA MIJATOVIĆ, IGOR ĐORĐEVIĆ, BLAŽENKA GAZAFI
VANJA KALABA, MILENA DRAGIŠIĆ, MARTINA BUKALO, OLIVERA PETROVIĆ
ESTER DOBOŠ, AMALIJA KRSTANOVIĆ, JELENA MARAS BRANKA DRABEK, SONJA STANIĆ**

Voditeljica projekta:

KATARINA KRUHONJA

Organizatorica Programa slušanja:

SONJA STANIĆ

Koordinatorica mirovnih timova:

RANKA JINDRA

Asistent na projektu:

ANGEL ČABARKAPA

Izvještaj priredile:

Katarina Kruhonja

&

Sonja Stanić

Voditeljica projekta

Organizatorica Programa slušanja

Osijek, 17. studenoga 1999.